

P. Kotliarov, Ph.D. in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MELANCHTHON'S PORTRAITS: INTERACTIONS BETWEEN VISUAL IMAGE AND NARRATIVE CHARACTERISTICS

Until today there are still some ardent discussions about the role of Philip Melanchthon in the German Reformation and about his connections with the Humanism. We have made an attempt to analyze these relationships on the basis of visual sources and narratives which accompanied the images to answer the following question: how was Melanchthon perceived by his contemporaries? All XVI century portraits of Melanchthon made as engravings testify that in contrast to Martin Luther, who was always depicted as a reformer, and whose portrait has become a basis for a new Lutheran iconography, Melanchthon was depicted as a humanist. Albrecht Dürer was first to lay the foundations of the Melanchthon's humanist iconography in the engraving dated 1526. The peculiarity of this engraving was following: despite Melanchthon's religious activities in 1520s which accentuated his reformer side of personality, the portrait bears no indications of it. Reconsidered by Dürer the image of Melanchthon as a humanist was copied and reproduced by other artists. Engravings made by different German artists were always accompanied by explanatory narratives which pointed to Melanchthon as humanist, scholar and teacher. The proposed engravings prove that educated elite regarded Melanchthon not only as a reformer but as a humanist. This image was reproduced to the great extent and so accepted by wide sections of the population.

Key words: Melanchthon, the Reformation, the Humanism, engraving, portrait.

УДК 94(477):342:796 "1921/1929"

Є. Лубенець, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УСРР У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ (1920-ТІ РР.)

У статті аналізуються характерні особливості розвитку фізичної культури в УСРР впродовж 1920-х років. Публікація зумовлена відсутністю ґрунтовного дослідження партійно-державної політики більшовиків у галузі розвитку спорту, залученням до наукового обігу відомостей періодичних видань 1920-х років. Мета роботи полягає у з'ясуванні малодосліджених аспектів розвитку фізкультури в контексті становлення радянської державності на теренах України. У статті зосереджено увагу на практичній реалізації постанов та рішень органів державної влади, відповідальних за розвиток фізичної культури та спорту.

У публікації доводиться, що фізична культура та спорт в УСРР у зазначений період розвивалися в контексті загальних особливостей становлення радянських інституцій. Фізкультура для більшовиків поступово ставала черговим засобом впливу на населення та важливим методом формування масової свідомості громадян у відповідності до комуністичних засад. Несистематичність та фрагментарність рішень стосовно цього аспекту суспільного життя пояснюється відбудовчим періодом та пошуком способів утримання влади в руках більшовиків. Лише з другої половини 1920-х років спостерігається підвищена увага державних органів до фізичної культури, поступово збільшуються видатки на неї, відбуваються конференції та приймаються рішення, що ідеологічно обґрунтовують та спрямовують розвиток спорту в русло виховання колективізму й бойової готовності до світової пролетарської соціалістичної революції. Загалом, наприкінці 1920-х років більшовикам вдалося систематизувати і повністю підпорядкувати собі розвиток фізичної культури та спорту в УСРР на основі централізації наявних інституцій та завдяки директивному вирішенню низки дискусійних питань. Подальший розвиток фізкультури відбувався вже в умовах формування тоталітарного режиму.

Ключові слова: спорт, фізична культура, більшовики, УСРР, Вища рада фізичної культури, 1920-ті.

Після революційних подій 1917–1921 років більша частина українських земель опинилася у складі УСРР. Проголошення формально незалежної радянської України стало важливим кроком більшовиків на шляху до опанування українським національним рухом. Однак стратегічною метою існування радянської влади, на переконання більшовицьких ідеологів, була підготовка світової комуністичної революції. Стимулювання революційного руху в країнах Центральної та Західної Європи ставало одним із найважливіших завдань зовнішньополітичної діяльності радянської держави. Більшовики мали бути готові надати військову допомогу повсталою пролетаріату в європейських країнах. Підготовка кадрів для майбутніх революційних звершень ставала одним із важливих пріоритетів внутрішньої політики більшовиків. У цьому контексті особлива увага приділялася військовій підготовці, фізичному вихованню населення та розвитку масового спорту.

Питання формування партійно-державної політики в УСРР у галузі розвитку фізичної культури та спорту впродовж 1920-х років є недостатньо висвітленим в історіографії. Основні відомості представлені в декількох узагальнюючих роботах того періоду [2; 17; 23]. В наукових працях радянських дослідників Г. Деметера [17], О. Зікмунда [20], В. Кулика [26], Г. Ліпіна [28], О. Скрипника [34] описуються окремі аспекти та ідеологічні засади радянської фізичної культури, містяться основні постанови вищих державних органів УСРР і СРСР. Поодинокі спроби висвітлення недосліджених

проблем розвитку радянської фізкультури та аналізу формування партійно-державної політики отримали місце в дослідженнях сучасних вітчизняних та іноземних науковців Ю. Тимошенка [35; 36], М. Солопчука [24], Г. Савченка [33], Є. Хоменка [38], К. Кобченко [25], О'Махоуні [31] та О. Філіпова [37]. Короткий аналіз історіографії засвідчує, що для поставленого питання характерні фрагментарність, недостатня систематизація матеріалу та майже повна відсутність аналізу ідеологічної складової, що ґрунтується на працях К. Маркса та його послідовників. Ці критерії, в свою чергу, зумовлюють актуальність теми та визначають завдання статті, які полягають, насамперед, у з'ясуванні ідеологічного підґрунтя політики радянської влади у сфері фізичної культури, аналізі партійно-державних документів, їхній практичній реалізації, визначенні основних проблем у розвитку фізкультури та централізації управління цією галуззю наприкінці 1920-х років.

Концептуальні засади політики більшовиків у галузі фізичного виховання та спорту базувалися, насамперед, на працях ідеологів марксизму-ленінізму. Так, вперше К. Маркс звернувся до проблем фізичної культури в праці "Інструкції делегатам Тимчасової Центральної Ради по окремим питанням" (1866 р.), в якій наголошував на необхідності приділяти увагу фізичній підготовці в процесі виховання нового покоління [29, с. 198]. Ф. Енгельс розглядав фізичну культуру в контексті взаємозв'язку із військовою підготовкою. В статті "Військове питання в Пруссії і німецька робітничка партія"

(1865 р.) він вказував на доцільність покращення фізичного виховання солдат в якості еквіваленту муштри та скороченню терміну служби. Автор пропонував направляти відставних унтер-офіцерів в округи як вчителів гімнастики [29, с. 53]. У статті "Чи може Європа роззброїтися?" (1893 р.) Ф. Енгельс вказував про доцільність введення фізичних вправ для учнів усіх класів, посиляючись на їхню значну рухливість та гнучкість, які з часом втрачаються. Один із теоретиків світової революції стверджував, що школярі здатні оволодіти правилами військової муштри і пересуванням зімкнутим строем. Засвоїти цю підготовку можна, зокрема, шляхом проведення літніх екскурсій та прогулянок [30, с. 397]. Таким чином, спостерігається еволюція поглядів К. Маркса та Ф. Енгельса від сприйняття фізичної культури як елемента педагогіки до широкого застосування її у військовій підготовці. Саме під таким кутом зору розглядатимуть фізичне виховання і керівники більшовицької партії.

У працях і виступах В. Ленін неодноразово торкався питань важливості фізичної культури. Зокрема, у статті "Карл Маркс" (1913 р.) він наголошував на тому, що до здоров'я людини потрібно ставитися дбайливо, як до загального багатства, адже в майбутньому комуністичному суспільстві продуктивна праця обов'язково поєднуватиметься з викладанням гімнастики не тільки для збільшення виробництва, а й для виховання всебічно розвинутих людей [26, с. 14]. У спогадах К. Цеткін описано її розмову з В. Леніном, під час якої він наголошував на наступному: "Молоді особливо потрібні життєрадісність і бадьорість. Здоровий спорт-гімнастика, плавання, екскурсії, фізичні вправи всякого роду, різноманітність духовних інтересів, навчання, дослідження, і все це по можливості разом" [26, с. 15]. Безпосередньо поєднуючи фізичне виховання та військову підготовку з метою воєнізації суспільства, лідер майбутньої радянської держави підкреслював, що для цього необхідно охопити широкі маси робітничо-селянської молоді [34, с. 9]. Він пов'язував формування людини майбутнього комуністичного суспільства із поширенням відповідного колективістського світогляду і спортивною підготовкою.

Після захоплення більшовиками влади в Росії з'явилася можливість реалізувати теоретичні ідеї на практиці. З ініціативи В. Леніна декретом ВЦВК від 22 квітня 1918 року в країні було встановлено загальне військово-навчання та створено організацію Всевобуч, яку очолив М. Подвойський [26, с. 19]. У програмі роботи новоствореної інституції важливе місце посідали фізична культура та поширення занять різними видами спорту. Згідно з рішеннями Ради робочої і селянської оборони від 24 вересня 1919 року, відділи Всевобуча зобов'язувалися широко використовувати різні засоби військової та фізичної підготовки [28, с. 21].

Як зазначав у своїх спогадах М. Подвойський, у розмові з керівниками Всевобучу В. Ленін поставив перед ними завдання звільнити ряди членів організації від чужорідних елементів, охопити широкі маси робітничої і селянської молоді фізичним вихованням та заняттями спортивною стрільбою, об'єднати роботу з фізичного та військового навчання з комуністичним вихованням [16, с. 30]. Погляди В. Леніна знайшли втілення в резолюції, яку прийняв Третій Всеросійський з'їзд Російської комуністичної спілки молоді (2–10 жовтня 1920 року). Рішенням з'їзду фізична культура оголошувалася важливою складовою комуністичної системи виховання молоді, націленою на створення гармонійно розвинутої особистості, громадянина нового суспільства [31, с. 21]. Зазначалася в резолюції і безпосередня практична мета фізкультури – підготовка до трудової, виробничої

діяльності та збройного захисту батьківщини. Активно пропагувалася ідея, що фізична культура здатна докорінно змінити спосіб життя населення, витіснити шкідливі звички та стати основним способом проведення вільного часу. На основі цього почали утверджуватися три складові спортивної політики радянської влади та більшовицької партії – оздоровча, захисна та колективістська [25, с. 105]. Практична реалізація декларованих ідей була покладена, насамперед, на комсомольські та радянські спортивні організації. Фізично розвинена людина мала стати символом нової епохи [31, с. 31].

Протягом першої половини 1920-х років у партійних колах тривала термінологічна дискусія щодо визначення нової політики в галузі фізичного розвитку людини. Для того, щоб відрізнити нові спортивні практики від дореволюційних ("спорт" визначався як шляхетсько-вельможне заняття), було введено термін "фізична культура". За своїм значенням "фізкультура" охоплювала різні види діяльності [31, с. 21]. Уперше цей термін пролунав у 1919 році на одному із з'їздів Всевобучу [35, 55]. М. Подвойський у 1924 році зауважив, що поняття "фізична культура" введене із метою витіснення іншого словосполучення-"спортизація населення". При цьому він підкреслював, що "фізична культура" також невіддале визначення і доцільніше використовувати "фізичне оздоровлення" [36, с. 48]. Незважаючи на дискусійність питання, поширення отримав термін "фізична культура" та похідний від нього "фізкультура", що в основному фігурують у документах і працях окресленого періоду.

Якісно новим етапом розвитку фізичної культури стало створення Вищої ради фізичної культури у серпні 1920 року. Губернські ради фізичної культури як підрозділи цієї інституції були організовані в УСРР з ініціативи Всевобучу. В подальшому, у зв'язку із ліквідацією Всевобучу декретом ВЦВК та Раднаркому СРСР від 8 серпня 1923 року, ВУЦВК прийняв постанову від 4 жовтня 1923 року про створення республіканської Вищої ради фізичної культури, яка мала діяти на правах постійної комісії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету. Головою організації призначили П. Буценка [38, с. 54]. ВРФК УСРР мала виконувати наступні завдання:

а) координувати і визначати загальний напрямок діяльності існуючих науково-дослідних і спеціальних освітніх закладів у справі фізичного виховання, ініціювати створення нових закладів подібного типу;

б) розробляти загальні основи діяльності різного роду інституцій у справі фізичного виховання й розвитку, затверджувати програми, положення, статuti та інструкції, що визначали б як зміст, так і форму здійснення фізичного розвитку трудящих;

в) виробляти і затверджувати плани типових споруд і обладнань установ у справі фізичного розвитку;

г) організувати загальнореспубліканські свята фізичного розвитку: виступи, змагання, виставки, з'їзди, наради;

д) репрезентувати УСРР у міжнародній організації спортінтерну;

є) здійснювати керівництво агітацією та пропагандою ідей фізичної культури [27, с. 248].

Для реалізації цих завдань до складу Вищої ради фізичної культури входили представники Народного комісаріату освіти, Народного комісаріату охорони здоров'я, Всеукраїнської ради професійних спілок, Центральної комісії незаможних селян, Ленінської комуністичної спілки молоді, військовій Червоної армії. В роботі цього органу брали участь також представники з Народного комісаріату праці, Вищої ради народного господарства, Всеукраїнського товариства Червоного хре-

ста, Всеукраїнського комітету професійної спілки залізничників й інших організацій [2, с. 8]. Станом на 11 вересня 1924 року було організовано 39 місцевих рад фізкультури майже у всіх губерніях та округах УСРР, а саме: на Харківщині – 5, Волині – 3, Полтавщині – 6, Одещині – 6, Донеччині – 6, Поділлі – 6, Київщині – 4, Чернігівщині – 4 [5].

Вища рада фізичної культури мала утримуватися за рахунок кошторису ВУЦВК, а місцеві ради фінансувалися відповідними губернськими та окружними виконавчими комітетами [27, с. 249]. Однак, матеріальне становище осередків фізкультури протягом тривалого часу було незадовільним і доволі часто саме фінансові питання стояли на заваді подальшому виконанню поставлених завдань. Ситуація почала змінюватися у другій половині 1920-х років, коли з кожним роком видатки на розвиток фізичної культури збільшувалися, хоча і залишалися недостатніми. Якщо на 1925–1926 бюджетний рік витрати на розвиток фізичної культури закладалися у сумі 143 тисячі карбованців, то наступного року вони становили 285 тисяч карбованців [11], а у 1927–1928 рр. – вже 2,5 мільйона карбованців [2, с. 27].

Крім фінансових питань у першій половині 1920-х років розвиток фізичної культури гальмували суперечності у діяльності відповідних установ та організаційні недоліки. Гострими були взаємовідносини між місцевими радами фізичної культури та керівниками профспілок. Навколо перспектив розвитку фізичної культури розгорнулися й ідеологічні дискусії. Так, пролеткультівці наполягали на тому, що варто відмовитись від використання дореволюційного досвіду, заборонити деякі, на їх погляд, "буржуазні" види спорту (бокс, футбол, гімнастику). "Гігієністи" намагалися звести фізичну культуру до дуже легких вправ, мотивуючи це тим, що пролетарська молодь спадково фізично неповноцінна, і тому їй не слід займатися спортивною гімнастикою, боксом, футболом, підняттям ваги тощо [35, с. 59].

Розгорнулася дискусія між противниками й прихильниками "рекордсменства" [24, с. 164]. Останні, зокрема, своєю діяльністю заперечували одну із головних функцій фізкультури, яку покладала на неї радянська влада – виховання колективізму. Важливою в цьому контексті стала постанова ВРФК від 8 жовтня 1924 року, в якій констатувалася заборона нагороджувати цінними призами і грошовим преміюванням за індивідуальні досягнення у вузько-спеціальних видах спорту. За найкращі досягнення команд і колективів нагороджувалися відповідні фізкультурні організації, а учасники змагань отримували лише пам'ятні листи [36, с. 48]. Протистояння між прихильниками та противниками "рекордсменства" тривали впродовж всіх 1920-х років. Лише у середині 1930-х років радянська влада поставила і цей аспект на служіння системі та визнає індивідуальні нагороди фізичної культури [37, с. 16].

В середині 1920-х років більшовики продовжувала спрямовувати розвиток фізичної культури у руслі ідеологічних засад світової боротьби за комуністичну революцію. 13 липня 1925 року ЦК ВКП(б) видав постанову "Про завдання партії в галузі фізичної культури". У документі вказувалось, що фізична культура має важливе значення не тільки для виховання та оздоровлення, а й для культурно-господарської і військової підготовки молоді, є одним із методів виховання мас. Також фізкультурні об'єднання робітників і селян розглядалися як засіб у боротьбі з "індивідуалізмом, односторонністю та рекордсменством" [40, арк. 1]. Дев'ятий пункт постанови наголошував на необхідності політичного керівництва фізкультурним рухом [31, с. 12]. В УСРР ця постанова отримала чинність відповідно до резолюції ЦК КП(б)У

від 16 лютого 1926 року "Про посилення роботи у фізкультурі", за якою загальне керівництво діяльністю всіх фізкультурних відомств і профорганізацій покладалося на ВРФК та її місцеві органи [17, с. 19].

Пошук шляхів здійснення державної політики у сфері фізичного виховання проявлявся в "синусоїдності" культивуванні різних видів спорту. У пресі 1920-х років трапляються згадки про велоспорт, лаун-теніс, бокс, важку та легку атлетику, шашки, шахи, хокей, лижі та ковзани (у зимовий період). Практично в кожному номері більшості газет по всій території УСРР є статті про футбол [19; 8; 1; 44; 32; 22; 15]. Незважаючи на заяви про всесторонній розвиток фізичної культури в Україні, щодо 1920-х років є підстави говорити про широке розповсюдження саме футболу (і, в певні роки гандболу в Харкові). Парадоксально те, що радянська влада початково бачила у футболі лише хуліганську забавку, емоційну й неконтрольовану, а відтак шкідливу для ідеологічного виховання мас. Неодноразово зазначалося, що він не розвиває всі групи м'язів [45], а футбольні команди замість того, щоб залучати до своїх лав широкі прошарки робітничої молоді, починають захоплюватися "рекордсменством" і запрошують в якості учасників спортсменів із дореволюційним стажем [21]. Зрештою, на II Всеукраїнській нараді із фізкультури, що проходила в березні 1926 року, голова ВРФК П. Буценко закликав до боротьби із футболоманією, наголошуючи на її "односторонності" та невідповідності радянській фізичній культурі.

На думку влади, однією із причин гальмування масової фізкультурної роботи стало хуліганство під час футбольних матчів. Бійки та суперечки на футбольному полі були звичним явищем, билися між собою навіть ветерани спорту. Так, у листопаді 1926 року гравця першої команди металістів Києва видалили з майданчика за грубість, оскільки він погрожував ножом суперником [40, арк. 10]. Боротися з хуліганством фізкультурники мали шляхом морального товариського впливу – організовувати показові громадські суди, обговорювати на зборах гуртківців шкідливість хуліганства, норми громадської поведінки. Застосовувалися і окремі дисциплінарні дії – довготривала дискваліфікація, виключення з гуртків у виняткових чи повторних випадках хуліганства [41, арк. 86–87]. Реалізуючи ці заходи, влада поступово спрямувала поширення футболу у необхідне ідеологічне русло, поєднавши його з іншими, менш популярними видами спорту [36, с. 51].

На XV конференції ВКП(б) (26 жовтня–3 листопада 1926 року) закінчилася дискусія із визначенням завдань фізичного виховання, під час якої була розкритикована культурно-виховна робота профспілок, наголошено на неправильному відношенні до фізичної культури і спорту. Позитивним рішенням конференції стало впровадження секційної форми занять, що відіграло позитивну роль у розвитку спортивної майстерності в майбутньому [24, с. 167].

Важливим напрямом державної політики в галузі фізкультури було намагання залучити різні верстви населення в містах і селях до занять фізичною культурою. У 1922 році з'являються заклики в періодиці до сільської молоді. Зазначалося, що всі міські спортивно-гімнастичні організації мають бути покликані на служіння селянським масам населення, де вони повинні, насамперед, підняти культуру фізичного розвитку серед селянської молоді, а "кожен молодий селянин, вихований в дусі правильної фізичної підготовки, буде справжнім бійцем за комунізм" [18].

Неодноразові заяви очільників місцевих рад фізичної культури про недостатнє залучення сільського населення до спортивних заходів сприяли появі резолюції

ВРФК "Про роботу по фізичній культурі у селі" від 29 квітня 1926 року. В документі зазначалося, що для керівництва фізичною культурою у селі необхідно виділити відповідального працівника та інструктора, котрі мають провадити свою роботу на основі місцевого гуртка фізичної культури при хаті-читальні під керівництвом ЛКСМУ та міських осередків [20, с. 139]. Проте реалізувати на практиці подібні резолюції так і не вдалося. Фізкультура, в основному, лишалася явищем, характерним для міста [43].

Популяризуючи фізкультурний рух, радянська влада спершу спробувала узгодити календар міжнародних та міжреспубліканських зустрічей. Згідно з постановою ВЦВК від 12 жовтня 1926 року створювалася Паритетна комісія ВРФК СРСР у складі 5 осіб: представники ВРФК УСРР, ВРФК РСФРР, Всеукраїнської ради професійних спілок та Червоного спортивного інтернаціоналу під головуванням ЦК ВЛКСМ [41, арк. 67]. ЛКСМУ і ВРФК УСРР звернулися з відозвою до фізкультурників та всіх організацій, що провадили відповідну роботу. В документі наголошувалося, що тогочасна міжнародна ситуація вимагає пристосування методів фізкультурної до обороноздатності країни з метою сприяння зміцненню Червоної армії. Всю діяльність фізкультурних організацій вимагалось проводити під гаслами, що кожен новий гурток мав підсилювати оборону країни, а майбутній червоноармієць повинен бути не тільки здоровим, але й добре навченим влучним стрільцем [13]. Наприкінці 1927 року Президія ВРФК затвердила принципи роботи в сфері воєнізації фізичної культури в УСРР. Зокрема, передбачалася раціоналізація організації фізичної культури в гуртках та підвищення дисципліни серед фізкультурників [14].

Керівництво фізичною культурою в УСРР у 1920-х роках територіально здійснювалося через низові організації-товариства та гуртки. Для спрямування їхньої діяльності в необхідне для влади русло активно залучалися інструктори. Вони мали не лише поширювати фізичну культуру як оздоровчий елемент серед робітників та селян, але і пропагувати при цьому комуністичну ідеологію. На початку 1920-х років в якості інструкторів на місця направляли солдат Червоної армії, значна частина з них не відповідала своїм посадам [3]. Наприклад, у Харківській губернії на початку 1924 року зареєстровано більше 100 інструкторів, з яких лише близько двадцяти осіб мали спеціальну освіту [4]. Нестача спортивних фахівців притаманна всім республікам СРСР. За офіційними даними, станом на 1925 рік ні ради фізкультури, ні відомства і організації, що вели спортивну роботу, не забезпечували необхідну кількість керівників. У загальних підрахунках на кожного інструктора (всього по СРСР їх було 4,5 тисячі осіб) доводилося в середньому більше 300 фізкультурників чи до 2 шкіл і гуртків [23, с. 9].

Перед керівниками фізичної культури УСРР постало нагальне завдання налагодити роботу у справі підготовки спеціалістів. Однією з перших була створена губерньська школа інструкторів з фізичного виховання в Одесі у 1924 році [24, с. 166]. ВРФК відкривала губернські та всеукраїнські курси для навчання інструкторів та підвищення їхньої кваліфікації [7], що стало характерною особливістю розвитку фізичного виховання в УСРР у другій половині 1920-х років [9; 10; 12]. Незважаючи на всі заходи, на рубежі 1920-х – 1930-х років спортивних інструкторів все ще не вистачало, а в сільській місцевості їх практично не було [6]. В УСРР кількість інструкторів становила близько 1300 осіб [2, с. 25] на 1 мільйон 295 тисяч фізкультурників [17, с. 33]. Поступово ситуація почала змінюватися. У 1929 році

КП(б)У прийняла рішення відкрити для підготовки спортивних інструкторів окружні організаційно-інструкторські курси та Вищі курси фізичного розвитку та допризвигної підготовки в різних містах УСРР, що стало основою подальшого систематичного випуску спеціалістів у галузі фізкультури в 1930-ті роки [24, с. 168].

Наприкінці 1920-х років посилюються суперечності між керівництвом ВРФК УСРР та профспілками. Починаючи із 1927 року, культвідділ ВУРПС та окремі редакції газет розпочали компанію за те, щоб керівництво фізичною культурою було знято з радянських органів і передано профспілкам [39, арк. 1]. Дискусія носила загальносоюзний характер.

Врегулювання питання почалося на VIII з'їзді ВЛКСМ, що відбувся у травні 1928 року. Під час засідання розглядалися питання про шляхи покращення стану фізичної культури. У резолюції були запропоновані корінні зміни, які полягали у встановленні одного організаційно-політичного і методичного управління фізкультурною роботою через створення єдиного спортивного товариства, членство в якому базувалося би на принципі добровільності. Робота у цьому напрямі продовжилася 16 жовтня 1929 року, коли ЦК ВКП(б) видав постанову "Про фізкультурний рух". Відповідно до неї проведена фізкультурна робота визнавалася незадовільною, акцент робився на необхідності централізації керівництва фізкультурним рухом. Для реорганізації галузі мала вибудуватися управлінська фізкультурна вертикаль, при чому низові організації формувалися на добровільних принципах. З цією метою при Президії ВЦВК СРСР була створена Всесоюзна рада фізичної культури з правами і функціями центрального державного органу, ради фізичної культури у союзних республіках отримували статус державних органів, а всі товариства та організації відповідного профілю переходили у відання Всесоюзної ради фізичної культури [42, арк. 9].

Виконуючи рішення ЦК ВКП(б), в УСРР 16 грудня 1929 року на посаду голови Вищої ради фізичної культури замість П. Буценка призначили М. Василенка та поставили перед ним завдання змінити весь склад ВРФК. Останнє було виконано 17 березня 1930 року [33, с. 136]. Подальші зміни в системі управління фізичною культурою йшли в руслі максимальної централізації.

Отже, концептуальні засади державної політики в галузі розвитку фізичного виховання та спорту в УСРР базувалися на працях ідеологів марксизму в поєднанні з інтерпретацією питання В. І. Леніним. Основним напрямом партійно-державної політики стало забезпечення відповідності розвитку фізкультури основній лінії партії. Організаційно-правовий аспект радянське керівництво реалізовувало через декрети та постанови, котрі спрямовували розгортання фізичної культури у необхідне ідеологічне русло з метою створення нового побуту та залучення людських ресурсів до обороноздатності і підготовки майбутньої світової пролетарської соціалістичної революції. Аналіз матеріалу засвідчує, що для подальшого дослідження теми найбільш актуальними є систематизація наявних відомостей, поєднання їх із загальними тенденціями розвитку суспільства УСРР впродовж 1920-х років та виокремлення недосліджених і маловідомих аспектів фізичної культури.

Список використаних джерел

1. Більшовик. – К., 1925. – № 94 (1289). – 28 квітня.
2. Буценко А. V-річчя радянської фізкультури на Україні / А. Буценко. – Х.: ВФК, 1928. – 40 с.
3. Вісті Всеукраїнського центрального виконавчого комітету рад робітничих, селянських та солдатських депутатів (далі – ВУЦВК). – Х., 1923. – № 194. – 1 вересня.
4. Вісті ВУЦВК. – Х., 1924. – № 5. – 6 січня.
5. Вісті ВУЦВК. – Х., 1924. – № 296. – 26 грудня.

6. Вісті ВУЦВК. – X., 1925. – № 55. – 5 березня.
7. Вісті ВУЦВК. – X., 1925. – № 97. – 30 квітня.
8. Вісті ВУЦВК. – X., 1925. – № 131. – 12 червня.
9. Вісті ВУЦВК. – X., 1925. – № 133. – 14 червня.
10. Вісті ВУЦВК. – X., 1926. – № 176. – 4 серпня.
11. Вісті ВУЦВК. – X., 1927. – № 94. – 28 квітня.
12. Вісті ВУЦВК. – X., 1927. – № 129. – 9 червня.
13. Вісті ВУЦВК. – X., 1927. – № 188. – 20 серпня.
14. Вісті ВУЦВК. – X., 1927. – № 293. – 22 грудня.
15. Голос Труда. – Полтава, 1924. – № 95 (1139). – 25 апреля.
16. Деметер Г. С. Ленин об охране здоровья трудящихся и физической культуре / Г. С. Деметер. – М.: ФИС, 1960. – 72 с.
17. Десятиріччя радянської фізкультури на Україні. – К.: Рад. буд-во і право, 1935. – 112 с.
18. Допризывник и спортсмен. – Чернигов, 1922. – № 2. – 10 декабря.
19. Звезда. – Екатеринослав, 1924. – № 532. – 26 апреля.
20. Зикмунд А. А. Основы советской системы физкультуры / А. А. Зикмунд. – М.: Новая Москва, 1926. – 144 с.
21. Известия. – Одесса, 1924. – № 282. – 23 апреля.
22. Известия. – Одесса, 1925. – № 567. – 7 апреля.
23. Информационное письмо о состоянии физической культуры в СССР. – М.: ВСФК, 1925. – 16 с.
24. Солопчук М.С. Історія фізичної культури та спорту: Навч. посіб. / М. С. Солопчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001. – 234 с.
25. Кобченко К. Емансипація по-радянськи: жінки в фізичній культурі та спорті в СРСР у 1920-1930 рр. / К. Кобченко // Українознавчий альманах: спецвипуск. – К.; Мелітополь. – 2010. – Вип. 4. – С. 104–113.
26. Кулик В. В. Від всеобучу до світових рекордів / В. В. Кулик. – К.: Здоров'я, 1971. – 163 с.
27. Культурне будівництво в Українській РСР. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР / Ред. кол. О.І. Євсєєв та ін. – Т. 1. – 1960. – 884 с.
28. Липин Г. П. В. И. Ленин о физическом воспитании / Г. П. Липин. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1975. – 30 с.
29. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Госполитиздат. – Т. 16. – 1960. – 839 с.
30. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Госполитиздат. – Т. 22. – 1962. – 804 с.
31. О'Махоуни М. Спорт в СССР: физическая культура – визуальная культура / М. О'Махоуни. – М.: НЛО, 2010. – 296 с.
32. Радянська Волинь. – Житомир, 1924. – № 39 (211). – 17 вересня.
33. Савченко Г. П. Перебудова системи фізичної культури в УСРР наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років / Г. Савченко, Є. Хоменко // Етнічна історія народів Європи. – 2013. – Вип. 39. – С. 134–139.
34. Скрыпник А. П. Государственное руководство физической культурой и спортом в СССР / А. П. Скрыпник. – Х.: Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1989. – 111 с.
35. Тимошенко Ю. О. Історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в радянській Україні в 20–40-ві роки ХХ ст. / Ю. О. Тимошенко. – К.: ТОВ "НВП "Інтерсервіс", 2014. – 446 с.
36. Тимошенко Ю. О. Спортивне життя в радянській Україні в 1920-ті роки / Ю. О. Тимошенко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2012. – № 3. – С. 47–52.
37. Филиппов А. Н. Государственная политика СССР в области физической культуры и спорта (1920–1930 гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 – всемирная история / Филиппов А. Н.; Ярославский государственный университет им. П.Г. Демидова. – Ярославль, 2012. – 25 с.
38. Хоменко Є. Створення та організаційна розбудова Вищої ради фізичної культури УСРР (1923–1930 рр.) / Є. Хоменко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Історія. – 2012. – Вип. 113. – С. 54–56.
39. Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 2905, 54 арк.
40. ЦДАГО України, ф. 7, оп. 1, спр. 191, 240 арк.
41. ЦДАГО України, ф. 7, оп. 1, спр. 192, 120 арк.
42. ЦДАГО України, ф. 7, оп. 1, спр. 505, 234 арк.
43. Червоний Край. – Вінниця, 1928. – № 26 (745). – 25 березня.
44. Червоний Шлях. – Зінов'ївськ, 1924. – № 199 (796). – 2 вересня.
45. Юный Spartak. – X., 1923. – № 28 (29). – 27 октября.
3. *Visti Vseukrayins'koho central'noho vykonavchoho komitetu rad robotnychych, selyans'kych ta soldats'kych deputativ (VUCVK)*. newspaper (1923), Kharkiv, 1 Sept.
4. *Visti VUCVK*. newspaper (1924), Kharkiv, 6 Jan.
5. *Visti VUCVK*. newspaper (1924), Kharkiv, 26 Dec.
6. *Visti VUCVK*. newspaper (1925), Kharkiv, 5 Mar.
7. *Visti VUCVK*. newspaper (1925), Kharkiv, 30 Apr.
8. *Visti VUCVK*. newspaper (1925), Kharkiv, 12 Jun.
9. *Visti VUCVK*. newspaper (1925), Kharkiv, 14 Jun.
10. *Visti VUCVK*. newspaper (1926), Kharkiv, 4 Aug.
11. *Visti VUCVK*. newspaper (1927), Kharkiv, 28 Apr.
12. *Visti VUCVK*. newspaper (1927), Kharkiv, 9 Jun.
13. *Visti VUCVK*. newspaper (1927), Kharkiv, 20 Aug.
14. *Visti VUCVK*. newspaper (1927), Kharkiv, 22 Dec.
15. *Holos Truda*. newspaper (1924), Poltava, 25 Apr.
16. DEMETER, H.S. (1960) *Lenin ob okhrane zdorov'ya trudyashchikhsya i fizycheskoj kul'ture*. Moscow: Fyzkul'tura i sport.
17. CENTRAL'NYI VYKONAVCHYI KOMITET USSR (1935) *Desyatyrychchya radyans'koyi fizkul'tury na Ukrayini*. Kyiv: Radyans'ke budivnyctvo i pravo.
18. *Doprizyvnik i sportsmen*. newspaper (1922), Chernigov, 10 Dec.
19. *Zvezda*. newspaper (1924), Ekaterinoslav, 26 Apr.
20. ZYKMUND, A.A. (1926) *Osnovy sovetskoj sistemy fizkul'tury*. Moscow: Novaya Moskva.
21. *Izvestija*. newspaper (1924), Odessa, 23 Apr.
22. *Izvestija*. newspaper (1925), Odessa, 7 Apr.
23. VYSSHYI SOVET FYZYCHESKOI KULTURY (1925) *Informacionnoe pis'mo o sostojanii fizycheskoj kul'tury v SSSR*. Moscow: Vysshij sovet fizycheskoj kul'tury.
24. SOLOPCHUK, M.S. (2001) *Istoriya fizychnoy kul'tury ta sportu*. Kam'yanets'-Podil's'ky: Abetka-NOVA.
25. KOBCHENKO, K. (2010) *Emansypacya po-radyans'ky: zhinky v fizichnij kul'turi ta sporti v SSSR u 1920-1930 rr. Ukrainoznavchyi al'manakh*. 4, 104–113.
26. KULYK, V. V. (1971) *Vid vsevobuchy do svitovykh rekordiv*. Kyiv: Zdorov'ya.
27. YEVSYEYEV, O.I. (ed.) (1960) *Kul'turne budivnyctvo v Ukrayins'kij RSR*. Vol. 1. Kyiv: Derzhavne vydavnyctvo politychnoy literatury URSR.
28. LIPIN, G.P. (1975) *V.I. Lenin o fizychemom vospitanii*. Saratov: Izdatel'stvo Saratovskogo universiteta.
29. MARKS, K., ENGEL'S F. (1960) *Sochineniya*. Vol. 16. Moscow: Gospolitizdat.
30. MARKS, K., ENGEL'S F. (1962) *Sochineniya*. Vol. 22. Moscow: Gospolitizdat.
31. O'MAKHOUNY, M. (2010) *Sport v SSSR: fizycheskaja kul'tura – vizual'naja kul'tura*. Moscow: Novoe Literaturnoe Obozrenie.
32. *Radyans'ka Volyn'*. newspaper (1924), Zhytomyr, 17 Sep.
33. SAVCHENKO, H.P. (2013) *Perebudova systemy fizychnoy kul'tury v USRR naprykintsi 1920-kh – na pochatku 1930-kh rokiv. Etnichna istoriya narodiv Yevropy*. 39, 134–139.
34. SKRYPNYK, A.P. (1989) *Gosudarstvennoe rukovodstvo fizycheskoj kul'turoj i sportom v SSSR*. Khar'kov: Izdatel'stvo pri Khar'kovskom gosudarstvennom universitete "Vyshha shkola".
35. TYMOSHENKO, Yu.O. (2014) *Istorychni umovy ta specyfika rozvytku sportu j fizychnoho vykhovannya v radyans'kij Ukrayini v 20–40-vi roky XX st.* Kyiv: Interservis.
36. TYMOSHENKO, Yu.O. (2012) *Sportyvne zhyttya v radyans'kij Ukrayini v 1920-ti roky. Fizyчне vykhovannya, sport i kul'tura zdorov'ya u suchasnomu suspil'stvi*. 3, 47–52.
37. FILIPPOV, A.N. (2012) *Gosudarstvennaja politika SSSR v oblasti fizycheskoj kul'tury i sporta (1920–1930 gg.)* Abstract of unpublished thesis (Ph.D.), Yaroslavl'skij gosudarstvennij universitet imeni P.G. Demidova.
38. KHOMENKO, Yu. (2012) *Stvorennya ta orhanizacijna rozbudova Vyshhoyi rady fizychnoy kul'tury USRR (1923–1930 rr.)*. *Visnyk Kyivys'koho nacional'noho universytetu im. Tarasa Shevchenka: Istorija*. 113, 54–56.
39. Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny, Kyiv (TsDAHO Ukrainy), fond 1, opis 20, sprava 2905, 54 arkh.
40. TsDAHO Ukrainy, fond 7, opis 1, sprava 191, 240 arkh.
41. TsDAHO Ukrainy, fond 7, opis 1, sprava 192, 120 arkh.
42. TsDAHO Ukrainy, fond 7, opis 1, sprava 505, 234 arkh.
43. *Chervonij Kraj*. newspaper (1928), Vinnycya, 25 Mar.
44. *Chervonij Shlyakh*. newspaper (1924), Zinov'yivs'k, 2 Sep.
45. *Yunyj Spartak*. newspaper (1923), Kharkiv, 27 Oct.

Надійшла до редакції 12.05.15

Ye. Lubenets, student
National Taras Shevchenko University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PARTY-STATE POLICY FORMING OF PHYSICAL CULTURE AND SPORT IN THE USSR DURING 1920'S

This article is about the characteristics of physical culture in the USSR during the 1920's. Publication caused by the lack of a thorough investigation of the party-state policy of the Bolsheviks in the field of sport, attraction to scientific use information of periodical press 1920's. Purpose is to clarify the unexplored aspects of physical culture in the context of the formation of the Soviet state on the territory of Ukraine. The article focuses on the practical implementation of the resolutions and decisions of public authorities responsible for the development of physical culture and sports.

The publication proves that physical culture and sport in the USSR evolved in the context of the common features of formation of Soviet institutions. Physical culture for the Bolsheviks gradually becomes another way to influence on the citizens and important method of formation of mass consciousness of citizens according to communist principles. Fragmentary decisions due recovery period and finding ways to keep power of the Bolsheviks. Only in the second half of 1920's increased attention of the state was observed to physical culture, gradually increasing spending on it. There were held decisions which

ideologically justified and directed the development of sport in the mainstream training collectivism and military readiness to the world proletarian socialist revolution. In general, at the end of 1920's the Bolsheviks managed to organize and fully subdue development of physical culture and sport in the USSR through centralization of existing institutions and directive solving a number of discussion questions.

Key words: sport, physical culture, Bolsheviks, USSR, Higher council of physical culture, 1920's.

УДК 940.1/2: 338.98 (477)

О. Осіп'ян, канд. іст. наук, доц., докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УЯВЛЕННЯ ПРО ПРИБУТТЯ ВІРМЕН НА РУСЬ ЗА ДАНИМИ ЗВІТУ КАТОЛИЦЬКОГО МІСІОНЕРА КЛЕМЕНТЕ ГАЛАНУ ВІД 20 ЧЕРВНЯ 1664 РОКУ

Повноцінне розуміння соціокультурних процесів неможливе без вивчення уявлень про віддалене минуле. В цій статті розглянуто питання, як соціальні конфлікти та аспірації впливали на формування історичних уявлень у міщанському середовищі Львова. 1630 р. Львівський вірменський єпископ Нікол Торосович прийняв унію з Римо-католицькою церквою, що викликало обурення більшості вірмен – підданих польського короля. Після кількох десятиліть судових конфліктів між Торосовичем, підтриманим єзуїтами, та вірменами Польського королівства, з Риму до Львова було спрямовано місіонерів-театинів. Католицький місіонер Клементе Галано у своєму звіті до Конгрегації пропаганди віри (Рим) 1664 р. описав сучасне становище вірмен у Польському королівстві. Галано розпочав свій звіт із повідомлення про початки вірменської діаспори на Русі та Україні. Він міг отримати цю інформацію у ході комунікації з вірменськими старшинами у Львові. Історичні уявлення верхівки вірменської громади відбивають її прагнення до нобілітації. Деякі з вірмен уже були нобілітовані у 1654-1662 рр. Це може пояснити, чому, будучи багатими купцями, вони репрезентували своїх предків як воїнів та шляхтичів.

Ключові слова: історичні уявлення, вірмени, Русь, нобілітація.

Вірменські поселення на українських землях з'являються у XIII–XIV ст. внаслідок розвитку міжнародної торгівлі після масштабних монгольських завоювань. Деякі торгові шляхи з Близького Сходу (зокрема й Вірменії) йшли через Чорне море, Крим, причорноморські степи, Молдавію, Галицько-Волинське князівство. Вірменське купецтво, яке брало участь у торгівлі між Сходом і Заходом, поступово осідало у містах уздовж цих шляхів [6]. У Києві вірменська колонія існувала принаймні з другої половини XI ст. Занепала після зруйнування міста монголами 1240 р., вона відродилася, хоча за своїм значенням поступалась двом іншим, розташованим у найбільших торговельних центрах – Львові та Кам'янці-Подільському. Після завоювання Галицької Русі у 1340–1349 рр. польські королі підтверджували вірменам їх право на релігійну та судову автономію. Більшість населення автономних вірменських громад складали купці, а також ремісники (переважно спеціалісти з обробки шкір та ювеліри). У кожній громаді була церква (у найбільших їх кількість зростає до 3–4), іноді монастир. З 1364 р. ці церкви перебували в межах епархії з центром у Львові.

Унаслідок конфлікту з вірменською громадою в 1627–1630 рр., Львівський вірменський єпископ Нікол Торосович (1604–1681) вирішив заручитися підтримкою Римо-католицької церкви і короля Сигізмунда III (1587–1632). 1630 р. Торосович заявив про прийняття унії з Римом [23, р.47]. Це спричинило подальшу ескалацію конфлікту, який вийшов за межі вірменської діаспори королівства. Ситуація у Львові перебувала під пильним оком Конгрегації пропаганди віри у Римі (заснована 1622 р.), оскільки успіх унії у Польському королівстві міг би сприяти унії цілої Вірменської церкви з Римом, до чого докладали зусиль католицькі місіонери. Втім, справа унії зайшла у глухий кут, оскільки вірмени не бажали бачити Торосовича своїм єпископом з огляду на його аморальний спосіб життя та переслідування ним противників унії [24, р.310–311].

У 1638–1642 рр. справою унії польських вірмен опікувався призначений Конгрегацією місіонер, домініканець Паоло Піромаллі. Він приїздив до Львова, де йому вдалося знайти спільну мову з вірменами анти-уніатами [23, р.99–108; 22, р.109–121]. Втім, досвідчений інтриган Торосович переконав Конгрегацію, що тільки він здатен успішно завершити з'єднання вірмен з Римською

церквою [24, р.298]. Протягом 1653–1654 рр. за участі глави Вірменської церкви католика Філіппоса та короля Яна Казимира було знайдено компроміс [24, р.308]. Більшість львівських вірмен (згодом і кам'янецькі також) погодилась прийняти унію (але тільки до смерті Торосовича) в обмін на зрівняння їх у правах з міщанами-католиками. Проте, вірмени лише формально стали вірмено-католиками. Перетворенню їх на справжніх католиків заважала їх давня неприязнь і недовіра до єпископа Торосовича. Останній теж не докладав якихось зусиль для "просвітлення" вірних, віддаючи перевагу мирським справам. Тоді, 1664 р. Конгрегацією пропаганди віри до Львова було вислано місію у складі трьох ченців-театинів, з метою навчання польських вірмен католицької вірі. Очоловав місію Клементе Галано (1611–1666).

Клементе Галано народився 1611 р. на півдні Італії в місті Сорренто. Вступив до монастиря у Неаполі 25 лютого 1628 р. Згодом, вирушив до католицької місії у Грузії, де спочатку перебував у місті Горі (з вересня 1636 по березень 1637 р.), потім три роки у Західній Грузії, де вивчив турецьку та грузинську мови. Тут зацікавився вірменами та можливістю їх навернення до унії з Римом. 1640 р. прибув до Константинополя, де працював у колегіумі для вірменської молоді – майбутніх священників. Підготував граматику вірменської мови (1645 р.) [19]. Проте, через неприємні стосунки з вірменським патріархом Давідом, залишив Константинополь і 1644 р. повернувся до Риму. Тут деякий час викладав вірменським студентам у нещодавно заснованому Урбанському колегіумі пропаганди віри. Одночасно писав головну працю свого життя – тритомник "Порозуміння Вірменської церкви з Римською". Перший том (виданий 1650, 1686, 1690 р.) присвячений церковній та політичній історії Вірменії, другий та третій (видані у 1658 та 1661 рр. відповідно) – теологічним питанням [20]. Твір двомовний – виданий паралельно латинською та вірменською мовами. Конгрегація пропаганди віри направила Галано до Польщі – сприяти унії місцевих вірмен з Римською церквою. Галано і двоє його супутників – брати-театини француз Луї-Марі Пиду де Сент-Олон (Louis-Marie Pidou de Saint-Olon) та італієць Франческо Бонезана (Francesco Bonasana) вирушили в дорогу 1 жовтня 1663 р. Уже 17 квітня 1664 р. вони прибули до Варшави, а першого травня – до Львова [23, р.163–165].